

СЕКЦІЯ II

АНТИСТАЛІТАРСЬКІ ПРАКТИКИ ЯК ПРЕДМЕТ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. СМІХОВА КУЛЬТУРА

Борисов О. О.
(Україна, м. Чернігів)

СВОБОДА ЯК ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН У ТВОРІ ДЖ. ОРВЕЛЛА «1984»

*А хіба ї демократія не визначає певне добро,
якого не може мати досита і через що занепадає?
– Що вона, на твою думку, визначає як те
добро? – Волю, – відповів я. – Бо в демократичній
державі лиш і чути, що воля – понад усе, і що
тільки в такій державі годиться жити людині
вільній за своєю природою.*

Платон. «Держава»

У філософському енциклопедичному словнику Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ термін «свобода» визначається як *усвідомлення можливісних меж людської поведінки, які залежать від конкретної ситуації людського існування (індивідуального і суспільного), і в цьому плані є усвідомленням необхідності. Атрибутивними ознаками свободи як духовного феномена є вибір (духовний «простір» є плюралістичним «полем можливостей») і відповідальність (корелят необхідності у сфері духу) [3, 571].*

Філософське розуміння свободи переломлюється в лінгвістичній інтерпретації дещо по-іншому, але зберігає своє концептуальне ядро. Так, в Академічному тлумачному словнику сучасної української мови феномен «свобода» подається як *відсутність політичного й економічного гноблення, утиску й обмежень у суспільно-політичному житті якого-небудь класу або всього суспільства; воля [1].* Тож, бачимо, що, наприклад, для українського етносу релевантним є відсутність політичного й економічного (надмірного) контролю за особою або групою людей, всіляких

обмежень їхніх дій, діяльності тощо. Якщо ж взяти інший класичний словник, вже сучасної англійської мови – Cambridge English Dictionary, то бачимо, що значення лексеми *freedom* (свобода) конструюється як система семантичних компонентів *the right to live in the way you want, say what you think, and make your own decisions without being controlled by anyone else* [4]. В англomовній картині світу значення не семантизує кількість людей чи сфери людської життєдіяльності, в якій вона реалізується. Дефініція експлікує шляхи прояву (індивідуальної / колективної / суспільної) свободи як здатності відкрито жити, говорити та думати так, як хочеться. У цілому, конфігурація смислової структури слова акцентує увагу на тому, що для індивіда немає заборон для власного волевиявлення, тобто *необмеженого* вияву особливостей свого внутрішнього «Я» у мовленнєвій, предметній та суспільній видах діяльності.

Тож можна цілком погодитися з тим, що свобода є специфічною властивістю людської екзистенції, яка виявляє себе у людській життєдіяльності, що становить взаємодію духовних (свідомих і несвідомих) і природних (тілесно-біологічних) чинників [3, 571].

Роман Дж. Орвелла «1984» продовжує перебувати у фокусі пильної уваги дослідників в області літературознавства, мовознавства, філософії тощо. На наш погляд, така зацікавленість полягає в причинах лінгвального та позалінгвального характеру.

З одного боку, текст роману організується навколо двох базових концептів свідомості, актуальних та важливих для людства незалежно від історичної епохи, культури чи етносу – *свобода* та *несвобода*, взаємозв'язки між якими всебічно експліковані мовними одиницями, словосполученнями, висловленнями, стилістичними засобами, прийомами, текстовими категоріями, текстом в решті-решт.

З іншого боку, сучасний світ постійно балансує на межі свободи та пригнічення, вільного та нав'язаного вибору, врешті-решт, демократії та тоталітаризму, що змушує передових людей, зокрема діячів культури, реагувати на проблему, демонструючи власні погляди на шляхи її розв'язання.

Британський письменник Дж. Орвелл своїм романом «1984» продемонстрував саме таку реакцію на можливість пригнічення людини як індивідуальної та суспільної істоти. Феномен *свобода* постійно концептуально «мерехтить» у текстовій тканині роману, або синергетично співіснує як два концептуальних простори: свобода як її відчуває, зокрема головний, герой та свобода як вона ідеологічно «малюється», нав'язується свідомостям громадян. В

результаті прочитування повідомлення, закодованого в тексті адресантом-Орвеллом, адресат-реципієнт постійно *має можливість!!! зробити вибір!!!* на користь тієї «кращої» реальності, яка йому більш до вподоби.

Так, однією з провідних ідей, яку пропонує автор роману є те, що будь-яка свобода починається з *найпростішого*, наприклад, можливості вголос висловлювати очевидні речі: e.g. «*Freedom is the freedom to say that two plus two make four. If that is granted, all else follows*» [5, 103], що є запорукою суспільства вільного, демократичного. У такій інтерпретації суспільних відносин чітко вербалізується думка про те, що, в нормальному, адекватному, тобто цивілізованому («розумному» за Платоном, «гуманістичному» за Еразмом Роттердамським) світі не тільки Людина існує для Держави, але й, насамперед, Держава функціонує для та заради Людини.

Зовсім інша ментальна картинка відтворена у романі ідеологічно «правильними» людьми та фіксується, наприклад, такими сентенціями, як e.g. *You know the Party slogan: «Freedom is Slavery. Has it ever occurred to you that it is reversible? Slavery is freedom»* [5, 333], у якому свобода діяти так, як хочеш, осмислюється як така, що являє собою поневолення, а в «правильному» суспільстві поневолення, тобто належність до Партії та виконання її вищої волі, і є свобода.

У творі «1984» установлюється чітка різниця між вільним (демократичним) та не-вільним (тоталітарним) соціальним існуванням суб'єкта, спільноти, нації. Його автор, Дж. Орвелл, успішно розгортає, на наш погляд, представлену у словнику *невеличку дефініцію свободи* (конденсат мудрості британського етносу, згідно з якою вона трактується як стан, здатність та право особи думати, говорити та діяти поза зовнішнім контролем) до рівня *цілого роману*.

Використані джерела

1. «Словник української мови» в 11 томах. Київ : Наукова думка, 1970-1980. Webmezha: сайт. URL : <http://sum.in.ua>.
2. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. К.: Основи, 2000. 355 с.
3. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. С. 571.
4. Cambridge Dictionary online [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english>.
5. Orwell G. «1984» [Electronic resource] / George Orwell. 393 p. Access mode: <https://www.planetebook.com/free-ebooks/1984.pdf>.